

Otoriter Rejimlerde Meşruiyet Araçları

Legitimacy Tools Of Authoritarian Regimes

Muhammed Habip BİLGİÇ*

Enes SEZER**

Başvuru Tarihi: 12.11.2023

Kabul Tarihi: 29.11.2023

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Özet

Meşruiyet; devlet içerisinde yönetilen kesimin yöneten kişi veya zümreye karşı, yönetmeye haklarının olduğuna dair taşıdıkları inancı ifade etmektedir. Siyasal bir rejimin ayakta kalabilmesi için, yönettiği tebaanın rızasını alması lazım gelmekte ya da rızaları olmasa bile onları güç kullanarak kontrol altında tutması gerekmektedir. Farklı türdeki siyasal rejimler meşruiyetlerinin kaynağını farklı noktalara dayandırmışlardır. Tarih boyunca siyasal rejimler, sahip oldukları iktidarı muhafaza etmeye çalışmışlardır. Çünkü iktidar bir kere ele geçirildikten sonra durağan biçimde devam eden bir olgu olmaktan uzaktır. Toplumda yaşanan her türlü olay iktidar biçimlerinin yeniden şekillenmesini sağlamaktadır. Toplumda zamanla yeniden şekillenen iktidar, yönetilen insanlar tarafından bir zamanlar meşru kabul edilirken ilerleyen zamanlarda meşruiyetini kaybedebilir. İktidar tarafından meşruiyetin kaybedildiği durumlarda iktidarın sahip olduğu gücü elinde tutması giderek zorlaşmaktadır. Bundan dolayıdır ki siyasal rejimler yönettikleri insanların rızasına talip olmak zorundadır. Çünkü ancak bu yolla ellerindeki iktidarın devamlılığını sağlayabilirler. Meşruiyet, devletin siyasal rejim türü fark etmeksizin, devlet içerisinde huzur ve düzenin sağlanması ve hükümetin görevine devam edebilmesi için önem arz etmektedir. Dünya üzerinde devlet yönetimi açısından birçok farklı siyasal rejim türü olabileceği için, bu rejimlerin meşruiyeti hangi araçlar veya yollarla sağladığının anlaşılabilmesi önemlidir. Bu açıdan demokratik, otoriter veya totaliter rejimlerin meşruiyet sağlama araçları birbirinden farklılaşmaktadır. Bu çalışmada da otoriter rejimlerde meşruiyeti sağlama araçları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Otoriter Rejimler, Meşruiyet, İktidar

Abstract

Legitimacy can be defined as an expression of people's belief that the government has the right to rule. In order for a political regime to survive, it must obtain the consent of the subjects it governs, or

* Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mhbilgic@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3964-0748

** Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, enessezer@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7301-1964

it must keep them under control by force. Different types of political regimes base their legitimacy on different points. Throughout history, political regimes struggled to preserve their authorities, because once power is seized, it is far from being a static phenomenon. All kinds of incidents in society reshape the forms of power. In cases where legitimacy is lost by the government, it becomes increasingly difficult for the government to retain the power it has. That is why political regimes must seek the consent of their subjects. Regardless of the political regime, legitimacy is an important tool for the government to keep the power. Since there are many different types of political regimes, it is important to understand the means or ways by which these regimes provide legitimacy. In this respect, the means of providing legitimacy for democratic, authoritarian or totalitarian regimes differ from each other. In this study, the means of ensuring legitimacy in authoritarian regimes will be examined.

Keywords: Authoritarian Regimes, Legitimacy, Political Power

Giriş

Meşruiyet; devlet içerisinde yönetilen kesimin yöneten kişi veya zümreye karşı, yönetmeye haklarının olduğuna dair taşıdıkları inancı ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle yönetimin rızaya dayanmasıdır. Siyasal bir rejimin ayakta kalabilmesi için, yönettiği tebaanın rızasını alması lazım gelmekte ya da rızaları olmasa bile onları güç kullanarak kontrol altında tutması gerekmektedir. Farklı türdeki siyasal rejimler meşruiyetlerinin kaynağını farklı noktalara dayandırmışlardır. Geçmişte teokratik egemenlik teorileri dine dayanan devletlerin insanların rızalarını almak için kullandıkları bir araç olmuştur. Bunun yanında demokratik egemenlik teorileri başlığının altında milli egemenlik teorisi ve halk egemenliği teorisi gibi teoriler de ulus devlet kavramının ortaya çıkışından sonra bazı devletlerin meşruiyetlerini dayandırdıkları noktalardandır. Her iki meşruiyet teorisinde de ufak farklılıklarla yönetilen kişilerin iradelerine vurgular yapılmaktadır. Günümüzde de teokratik egemenlik teorilerinin meşruiyet zemini oluşturmak için kullanılması azalmışken, demokratik egemenlik teorilerinin farklı türleri hala iktidarların kullandıkları araçlardır. Ancak siyasal rejimi ne olursa olsun iktidarlar güçlerinin kaynağını teorik olarak bir noktaya dayandırmak zorunda kalmışlardır.

Otoriter Rejimler ve Meşruiyet

Otoriteryanizm kavramı ise devlet iktidarının merkezileştiği, bireylerin ve özgür düşüncenin kısıtlandığı, demokratik niteliklere sahip olmayan rejim tiplerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Bunun yanında otoriter rejimlerde genellikle tek bir kişi yahut bir zümrenin güç sahibi olduğu görülür. Bu tip rejimlerde siyasal, askeri ve bürokratik örgütlenme çok önemlidir. Devletin nüfuz alanındaki her önemli kademede iktidara sadık kişiler görevlendirilir. İktidar ve örgütlenmesinin temel ilkelerini ve değerlerini yansıtan resmi ideoloji ve politikalar propaganda yoluyla geniş halk kitlelerine benimsetilmeye çalışılır. Böylelikle iktidar ve sermaye sahiplerinin çıkarlarının korunması mevcuttaki güç ilişkilerinin sürekli yeniden üretilmesiyle gerçekleştirilir. Bu da hâkim sınıfın çıkarlarına ülke içerisinde bir meydan okuma gelmesini engellemeye ve iktidar lehine olan mevcut durumun korunmasına yöneliktir.

Bundan dolayı siyasal rejimler sahip oldukları iktidarı muhafaza etmek için birtakım politikalar izlemişlerdir. Bu da siyasal iktidarın ve onun meşruiyetini etkileyen durumların sürekli değişen bir halde olmasından ileri gelmektedir. Siyasal, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanan gelişmeler iktidarın yapısını ve onun halktaki meşruiyet algısını değiştirebilmektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda siyasal iktidara sahip olanlar meşruiyetin sürekli yeniden üretilmesini, böylece iktidarı muhafaza etmeyi amaçlarlar, çünkü iktidar halkın rızasına dayandığı oranda güçlenmektedir.

Toplumda zamanla yeniden şekillenen iktidar, yönetilen insanlar tarafından bir zamanlar meşru kabul edilirken ilerleyen zamanlarda meşruiyetini kaybedebilir. İktidar tarafından meşruiyetin kaybedildiği durumlarda, yani yönetilenlerin rızasının kaybedildiği durumlarda iktidarın sahip olduğu gücü elinde tutması giderek zorlaşmaktadır. Bundan dolayıdır ki siyasal rejimler, yönettikleri insanların rızasına talip olmak zorundadır. Çünkü ancak bu yolla ellerindeki iktidarın devamlılığını sağlayabilirler. Rızanın olmadığı durumlarda iktidarın da koltuğu sallantıda demektir. Yönetimin halkın rızasını kaybettiği durumlarda iktidar sahipleri yönetilenlerin rızasına sahip olmadıkları için, onların meydan okuması ile karşı karşıya kalmamak adına şiddete başvurmaya eğilimlidirler. Her ne kadar şiddet kullanımı meşruiyetini kaybetmiş rejimlerde iktidarın amaçlarına hizmet eder gibi görünse de durum bundan daha karmaşıktır. Şiddete dayalı yönetimler esasen halkta rıza anlamında karşılıkları olmadıklarını bildikleri için onları sindirerek amaçlarına ulaşmaya çalışırlar. Ancak şiddete dayalı yönetimler ise rızaya dayalı yönetimlerden daha kırılıgandır. Her ne kadar devlet, Weber'in deyişle meşru şiddet tekeline sahip olsa dahi, mecburiyet arz etmeyen durumlarda şiddet kullanımından kaçınmalı, iktidarını rızaya dayalı oluşturmalıdır. Foucault, geniş halk kitlelerinin rızasını elde etmek için salt şiddetin yeterli olmayacağını, iktidarın gerçek anlamda otorite sağlayabilmek için belirli ölçüde rızaya ve belirli ölçüde şiddete dayanması gerektiğini ifade etmiştir (2014: 73). Bazı yazarlar bu açıdan iktidar ve otorite kavramlarını ayırmaktadırlar, otorite meşru iktidar demektir (Lipson, 1965: 68). İktidarın rastgele elde edilen bir olgu olmayıp bir hakka dayanması fikri ölçüsünde meşruluk değerlendirilir (Lipson, 1965: 68). Yani bir siyasal iktidar yönettiği unsurların rızasına ne ölçüde sahipse meşruluğu da o denli yüksektir denilebilir.

Meşruiyet, devletin siyasal rejim türü fark etmeksizin, ülke içerisinde huzur ve düzenin sağlanması ve hükümetin görevine devam edebilmesi için önem arz etmektedir. Dünya üzerinde devlet yönetimi açısından birçok farklı siyasal rejim türü olabileceği için, bu rejimlerin meşruiyeti hangi araçlar veya yollarla sağladığının anlaşılabilmesi önemlidir. Bu açıdan demokratik, otoriter veya totaliter rejimlerin meşruiyet sağlama araçları birbirinden farklılaşmaktadır. Bu çalışmada da otoriter rejimlerde meşruiyeti sağlama araçları incelenecektir. Otoriter rejimler kavramıyla kastedilen, merkezileşmiş bir devlet örgütlenmesine sahip, muhalefet yapılanmalarının hiç olmadığı yahut baskıladığı ve demokratik nitelikleri haiz olmayan rejimlerdir. Bu bağlamda literatürde otoriter ve totaliter rejimler arasında; iktidarın merkezileşmesinin ölçüsü veya ideolojik aşılamanın varlığı üzerinden bazı ayrımlar yapılsa da totaliter rejimler de çalışmamızın odağında yer alacaktır. Otoriter rejimler genellikle üç başlık altında sınıflandırılır; monarşiler, askeri rejimler ve ideoloji üzerine inşa edilen rejimler. Başka bir deyişle, otoriter rejimlerde yönetim genellikle üç sınıfın elinde olmaya eğilimlidir. Bunlar; “askeri cunta yönetimi, tek parti yönetimi ve lider temelli dikta yönetimi” olarak da ifade edilir (Hatipoğlu, 2018: 154). Söylemek gerekir ki bahsedilen bu sınıflandırmaların dışında da, farklı ölçütlerin dikkate alındığı sınıflandırmalar yapmak mümkündür. Bunun yanında bu sınıflandırmalar ideal tipler olarak ortaya çıkmıştır, pratik olarak bu sınıflardan birden fazlasına dâhil edilebilecek örnekler bulmak mümkündür. Örneğin, askeri bir rejimin belirli oranda ideoloji üzerine dayandığını yahut ideoloji üzerine inşa edilen otoriter bir rejimde askeri bürokrasinin de belirli oranda ağırlığının olduğunu gözlemek mümkün olabilmektedir.

Mutlak monarşilerin bir kısmı iktidarın Tanrı tarafından kendilerine bahşedildiğini öne sürerler, ancak iktidarda zafiyetler ortaya çıktığı zaman sadece iktidarın Tanrı tarafından bahşedildiği söylemi işe yaramaz hale gelebilir. Bu tür rejimler halk yönetimine dayandıklarını ileri sürmemelerine rağmen iktidarın devamlılığını sağlamak için belirli oranda halklarını memnun etmek zorundadırlar. Meşruteli monarşilerde ise devletin bir başı olmasına rağmen yönetimde söz sahibi olan tek unsur devletin başındaki kral veya padişah değildir, bunun yanında gücünün bir kısmını paylaştığı meclis de mevcuttur. Mutlak veya meşruteli olsun monarşiler de diğer rejim türleri gibi belirli ölçüde halklarının rızasına dayanmak zorundadır. Çünkü halkın çeşitli sebeplerle yönetimden memnun olmadığı durumlarda, özellikle de yönetimlerin zafiyet gösterdiği zamanlarda halk yönetime meydan okuyabilir. Bu sebeple iktidar ne kadar merkezileşmiş ve mutlak olursa olsun halkın rızasına talip

olmalıdır. Halkın rızasına sahip olma amacı cumhuriyet kavramı ile bağdaşmak zorunda değildir. Bu tarz monarşi tipi yönetimler iktidarı halktan almazlar, bundan dolayı da halklarına karşı doğrudan sorumlu oldukları söylenemez. Yalnızca yönetilen kesimlerin yönetimden belirli oranda memnun olmaları ve yönetimin varlığını tehlikeye sokacak faaliyetlere teşebbüs etme eğilimlerinin düşük olmaları iktidarın devamlılığı için kilit önemdedir denilebilir.

Diğer yandan askeri rejimler veya ideoloji üzerine inşa edilen rejimler cumhuriyet söylemine ve meşruiyeti sağlamaya yönelik diğer söylemlere çokça yer verebilmektedirler. Her ne kadar otoriter veya totaliter devletin adındaki “cumhuriyet” vurgusunun hangi amaca hizmet ettiği diğer devletler tarafından bilinse de, böylesi bir söylemin kullanılmasındaki ana maksat yönetilen insanları etkilemektir. Otoriter rejimler, demokratik rejimlerin sahip olduğu; ifade özgürlüğü, serbest ve adil seçimler, basın özgürlüğü, siyasal katılma haklarının yaygınlığı gibi özelliklere sahip olmayışlarını gölgelemek için iç politikada bazı adımlar atmaktadırlar. Elbette sadece devlet adında cumhuriyet ibaresinin bulunması insanları ikna etmek için yeterli görünmemektedir. Söylenmesi gerekir ki, cumhuriyetçilik, halkın yönetimi, halkçılık, eşitlik gibi söylemler propagandalar aracılığıyla öyle sistematik yürütülür ki, insanlar bilinçaltılarında rejimi meşru görmeye meyilli hale gelirler. Örneğin otoriter rejimlerin tipik bir örneği olan askeri rejimler, darbe ile beraber ilk göreve geldiklerinde halk oylaması gibi yöntemler ile meşruluklarını kanıtlama amacı güderler, hâlbuki kuvvetle muhtemel iç karışıklık ortamını takip eden bu zamanlarda halk, askerler tarafından kurulan seçim sandıklarında, darbecilerin yayınladığı radyo ve televizyon yayınlarının etkisi ile esasen özgür iradesini yansıtamayacaktır. Ancak halkın birinci elden dâhil olduğu durumlar meşruiyeti hem ülke içerisinde hem de ülke dışarısında pekiştirmek adına kullanışlı araçlar olarak göze çarpmaktadır. Vurgulamak gerekir ki, özünde otoriter olan ve adında “cumhuriyet” ibaresi yer alan bir devlet, yalnızca adını cumhuriyet yapmakla kalmamakta, bunun yanında halkın iradesine dayanan ideal demokratik cumhuriyetlerin de kötü bir taklidini meşruluk sağlamak için kullanmaktadır. Yani önemli olan sadece kavramların kullanımı değil, bu kavramların yükümlülüklerinin de yerine getiriliyormuş gibi gösterilmesidir. Adında cumhuriyet ibaresi bulunan herhangi bir otoriter devlet de tipik demokrasilerin özelliklerini bünyesinde barındıran cumhuriyetlerin izledikleri yollardan bazılarını meşruiyetini sağlamak için izleyecektir. Bu çalışmada otoriter yönetimlerin meşruiyet sağlama araçlarına değinilecektir, ancak siyasal rejimlerin meşruiyet araçları incelenirken daha sağlıklı ve ayrıntılı değerlendirmelerin yapılabilmesi için belirli devletler üzerinde çalışılması daha kapsamlı açıklamalar sunabilir.

Otoriter Rejimlerin Meşruiyet Araçları

Otoriter olsun veya olmasın hemen hemen tüm hükümetler yönetme hakkına sahip olduklarını hem ülke içerisinde kendi halklarına hem de ülke dışındaki dış aktörlere göstermek yahut rejimin otoritesini sağlamlaştırmak için çeşitli araçlara başvururlar, bunlardan ilk akla gelen seçimler ve halk oylamalarıdır, ancak meşruiyet araçları bunlarla sınırlı değildir. Meşruiyet araçlarından diğer bazıları; kuruluş miti, ideoloji, personalizm, uluslararası bağlılıklar, prosedür mekanizmaları ve performans olarak sıralanabilir (Soest ve Grauvogel, 2015: 6). Bu meşruiyet araçlarından hiç birisi diğerinden bağımsız olarak düşünülmemelidir. Esasında farklı olsalar da meşruiyete destek sağlamaları açısından benzer işlev görmektedirler. Modern zamanlarda ülkelerin meşruiyetlerini sağlama araçlarına baktığımız zaman bunların iç içe geçmiş karmaşık bir yapıda olduğunu görmemiz mümkündür (Weber, 2004: 34).

Meşruiyet araçlarından ilki olan seçimler ve halk oylamaları genellikle askeri bir darbe ile iş başına gelen hükümetlerin iktidarı ilk ele geçirdikleri zamanlarda ülke içi ve ülke dışı aktörlere yönetmeye haklarının olduğunu ve bunun halk tarafından desteklendiğini göstermek amacıyla gerçekleştirilirler. Böyle zamanlarda genellikle yeni göreve gelen askeri veya baskıcı yönetim lehine yüksek oranda

destek verildiği gözlenmektedir. Yapılan seçim veya referandumun iktidarı zorla ele geçiren ve otoriter eğilimleri olduğu düşünülen yapıların gözetiminde yapılması seçimin sağlıklı bir ortamda yapılmadığını gösterir. Ancak bunun iktidarı yeni ele geçiren gruplar açısından pek bir önemi yoktur, böylesi seçimler çoğu zaman meşruiyete dair göstermelik bir çabadan ibarettir. Seçimler ve halk oylamaları sadece yönetimi baskıyla ele geçiren ve henüz yeni olan rejimlerin kullandığı bir meşruiyet aracı değildir. Bunun yanı sıra uzun zamandır otoriter yönetimi devam eden hegemonik otoriter rejimlerde, yani rejimin devamlılığını tehdit eden önemli bir iç ve dış muhalefetin olmadığı durumlarda da seçimler meşruiyetin sağlanması için bir araç olarak kullanılabilir. Seçimler hükümetlerin meşruiyetlerini desteklemek için kullanışlı araçlardır ve diğer araçlar ile beraber kullanıldıklarında rejimin devamlılığını olumlu yönde etkilemeleri beklenir.

Meşruiyet araçlarından kuruluş miti; Beetham'ın (1991: 103) ifadesine göre tarihi bağlar ve arka plan gücü elinde bulunduran kişi veya zümreler açısından meşruiyet iddia etmenin bir yönünü oluşturmaktadır. Özellikle toplumun zor zamanlar yaşadığı ve toplumsal dayanışma ve işbirliğini gerektiren savaş, devrim ve özgürlük hareketlerinin başarıya ulaşması ile kurulan rejimlerde meşruiyet algısı yükselmektedir (Levitsky ve Way, 2013: 5).

İdeoloji kavramı da meşruiyet araçlarının arasında yer almaktadır. İdeolojiler, geniş toplum kesimlerinin yönlendirilmesinde doğru ya da yanlış bilinçlenmesinde, siyasal çatışmaların seyrinin değiştirilmesinde önemli rol oynamaktadırlar (Öztekin ve Öztekin, 2020: 2922). Genellikle ideolojik çatışmalar, belirli toplum kesimlerinin çıkarlarının bir yansıması olarak ortaya çıkar (Kışlalı, 1997: 111). İdeoloji temelli meşruiyet arayışlarında mevcut rejimin ve siyasi düzenin temsil ettiği ideolojinin genellikle diğerlerine olan üstünlüğü ve doğruluğu vurgulanır (Easton, 1975). Bahsedilen üstünlük genellikle milliyetçilik veya din temellidir. Günümüzde en sık rastlanan ideoloji temelli üstünlük iddiası milliyetçi akımlarda kendini göstermektedir (Anderson, 2006: 17). Yine dine dayanan rejimler de kendilerinin doğru yolu temsil ettiklerini ve kendi kurdukları düzenin ideal düzen olduğunu vurgulamaktan çekinmezler. Genellikle çok uluslu devlet veya imparatorlukların parçalanması ile ortaya çıkan rejimlerde kendilerini geçmişlerinden ayıracak olan milliyetçilik vurgusu önemlidir ve ulusun siyasi geleceğinde de önemli bir kanadı temsil etmektedir. Örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nden ayrılan ulusların güncel siyasi durumlarına bakıldığında milliyetçi kanadın hala önemli bir yer tuttuğunu görmek mümkündür, çünkü çok uluslu devlet geçmişi olan milletlerde ulus bilincinin oluşmasında milliyetçi akım ve anlatılar önemli bir yer tutmaktadır.

Meşruiyet araçlarından olan eğitim ideoloji başlığının altında gösterilebilir. İdeolojinin eğitimde aşılmasıyla rejimin yönetmeye hakkının olduğunu vatandaşların çocukluk döneminden başlayarak bilinçaltlarına kazınır. Çünkü eğitim çocuklara yalnızca okuma yazma veya çeşitli bilgilerin öğretildiği bir süreç değil, kişinin karakterinin ve değer yargılarının oluşmasında en önemli aşamalardandır. İdeolojinin de değer yargıları tarafından şekillendirildiği göz önünde bulundurulduğunda ideoloji ve eğitim arasındaki ilişki anlaşılabilir. Otoriter ve totaliter rejimlerde özellikle ilkokul çağındaki çocukların eğitim programlarında yapılan propaganda ve yönlendirme çalışmaları yaygındır, bunun sebebi küçük yaşta öğrenilen ve çokça tekrar edilen şeylerin bireylerde neredeyse kalıcı olması ve ilerde sorgulanma ihtimalinin azalmasıdır. Eğitimin resmi ideoloji doğrultusunda yönlendirilmesiyle sistemin devamlılığını sağlayacak ve otoriteyi tehdit etmeyecek bireyler yetiştirilmesi arzulanır, böylece siyasi iktidarı ellerinde bulunduran elitlerin çıkarlarının korunması sağlanır.

Meşruiyet araçlarından ideoloji kavramı açıklanırken Marksistlerin bu konuya yaklaşımlarına da ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır. Marksist öğretiyeye göre devlet başlı başına hâkim sınıfların yani üretim araçlarını elinde bulunduran sermaye sahiplerinin ve burjuvazinin diğer sınıflar üzerinde kurduğu hâkimiyet için araç vazifesi görmektedir (Marx). Yani denilmektedir ki devlet hem egemen sınıfın temsilcisi hem de baskı aracıdır. Marx ve Engels'e göre iktidarın temel şiddet araçları; kolluk

kuvvetleri, merkezileşmiş hiyerarşik bürokrasi ve ideolojidir. Bunlardan ideoloji ezilen sınıfların gerçeği görmelerini engellemek ve toplumu bir arada tutmak için tasarlanmıştır, çünkü iktidar ve sermaye sahiplerinin çıkarlarını korumak sadece asker ve polis şiddetiyle ya da sıkı ve merkezileşmiş bir bürokrasi sayesinde başarılamazdı. Bunun yanında insanların toplumsal yapıdaki bu aksak yönleri görmelerini engelleyecek, gözlerine bir perde çekecek dahası sisteme olan bağlılıklarını arttırarak büyük sermaye sahiplerinin çıkarlarına göz dikmelerini engelleyecek olan ideolojiye de ihtiyaç vardır. Bunun içindir ki, otoriter ve özellikle de totaliter rejimlerde ideoloji devlet politikalarının meşru olduklarına dair inancın halkın bilinçaltına yerleştirilmesi ve sisteme organize şekilde meydan okumalarının engellenmesi açısından çok büyük önem arz etmektedir. Bu da büyük ölçüde resmi ideolojinin yerleştirilmesi amacıyla hazırlanan eğitim programlarında görülebilmektedir. Bunun yanında Althusser, siyasi iktidarların güçlerinin devamlılığını sağlamak için iki tip aygıtı kullandıklarını belirtir, bunlar “devletin ideolojik aygıtları” ve “devletin baskı aygıtlarıdır” (2014: 50). Bahsedilen baskı aygıtları, tahakkümü sağlamak için doğrudan ve görünür şekilde tesis edilirken, ideolojik altyapılar daha çok tahakkümün devamlılığı için bir altyapı hazırlamaktadır. Devletin baskı aygıtları, hükümet, idare, kolluk kuvvetleri, mahkemeler, hapisaneler, devletin ideolojik aygıtları ise, eğitim, din, medya, aile ve iktidarın ideolojik temelini sağlamlaştıran çeşitli kuruluşlar olarak sıralanabilir (Althusser, 2014: 51). Marksist bir bakış açısına sahip olan Althusser’e göre bahsedilen aygıtlardan her ikisi de egemen sınıfın tahakkümünün devamlılığını sağlamaya yöneliktir ve ideolojinin sürekli üretimi ve pekiştirilmesi için verilen mücadele hiçbir zaman tamamlanmış kabul edilmez (Althusser, 2014: 13).

Meşruiyet algısı bizzat yöneticinin kişisel özellikleri veya karizması sayesinde de yükselebilmektedir. Meşruiyetin tanımlanmasında karizma unsuru Weber’in sınıflandırmasında önemli bir yer tutmaktadır (Weber, 1980: 133). Meşruiyetin yöneticinin karizmasından etkilendiği rejimler genellikle monarşilerdir. Buradan demokratik rejimlerde yöneticinin karizmasının meşruiyete etki etmediği çıkarımı yapılmamaktadır. Önceden de ifade edildiği gibi belirtilen meşruiyet araçları her türlü rejim tipinde önemli olmasına karşın bazı rejim tiplerinde belirli meşruiyet araçları daha önemli yer tutmaktadır. Burada da monarşilerde karizma unsurunun meşruiyete diğer meşruiyet araçlarından daha önemli yer tutması eğilimi vurgulanmak istenmektedir. Böylesi rejimlerde meşruiyet genellikle yönetici kişinin üstün ve olağanüstü özelliklerine dayandırılmaktadır ve devlet otoritesi bizzat yöneticinin şahsında vücut bulmaktadır.

Diğer bir meşruiyet aracı ise uluslararası bağlılıklar veya uluslararası roldür. Otoriter rejimlerin meşruiyet araçları hakkında tartışılırken vurgu yapılan unsurlar genellikle ülke içerisine odaklanmaktadır, hâlbuki meşruiyet sağlamak için ülkenin uluslararası arenadaki pozisyonunu kullanmak da bir seçenektir (Soest ve Grauvogel, 2015: 8). Burada kastedilen belirli bir ülkenin uluslararası arenada gösterdiği arabuluculuk gibi çeşitli rollerin genel anlamda meşruiyetine katkıda bulunacağı varsayımdır. Çünkü o ülkenin uluslararası alandaki bir sorunda arabuluculuk gibi bir rol üstlenmesi diğer hükümetler tarafından gösterilen güven, saygı ve ülke dışındaki meşruiyetinin dışı vurumu olarak yorumlanabilir. Özellikle ülke içerisinde meşruiyet elde etmekte zorluk çeken ülkelerin uluslararası arenada oynadığı rol ülke içerisindeki meşruiyetinin arttırılmasında bir araç olarak kullanılabilir (Schatz, 2006: 274).

Bahsedilmesi gereken diğer bir kavram ise süreçlerdir. Süreçler ile kastedilen otoriter hükümetlerin görevde kalmak için demokratik rejimlerdeki süreçleri aslına uygun olmamakla beraber taklit etmeleridir. Otoriter bir yapıya sahip bürokratik - askeri hükümetler demokrasilerin bazı özelliklerini taklit ederek bu sınıfa girerler (Linz, 2000: 186). Bunun en tipik örneğini bu sınıftaki hükümetlerin adil olmayan seçimlere fazla önem atfederek meşruiyetlerini buradan sağlamaya çalışmalarında görürüz. Bu tür otoriter rejimlerde seçimlerin kazanılması için tüm devlet imkânları iktidarı elinde tutan otoriter hükümetin emrine amadedir, dolayısıyla adil seçimlerden söz edilemez. Bundan daha kötüsü ise totaliter rejimlerde görülmektedir. Totaliter rejimlerde hükümeti zora sokacak bir muhalif

hareketten bahsetmek mümkün değildir, aksine muhalefet çoğunlukla iktidarın güdümünde ve göstermelidir. Hükümetin politikaları ve faaliyetleri için denge mekanizması yok gibidir ve hükümetin politikaları ideolojisi propaganda yoluyla halka dayatılır. Yine bu tarz hükümetlerde de meşruluklarının sözde seçimlere, faaliyetlerinin ise kanunlara ve anayasaya dayandırılmasını gözlemleyebiliriz.

Meşruiyet araçlarından bir diğeri ise performanstır. Otoriter eğilimlere sahip, otoriter yahut totaliter olsun baskıcı rejimlerde, propaganda araçlarını da ellerinde bulundurmaları sayesinde, çeşitli alanlarda elde edilen kazanımları, ekonomik büyümeyi, artan istihdam ve yatırımları, düşürülen enflasyonu, askeri sanayideki ilerleme ve teknolojiyi halkın gözündeki meşruiyet algısının yükselmesine katkıda bulunması için vurguladıklarını gözlemleyebiliriz. Özellikle uluslararası alanda aktif bir çatışmanın ve anlaşmazlığın öznesi olan hükümetlerin askeri sanayi ve teknolojide yaptığı yatırım ve kaydettiği ilerleme halkın gözünde meşruluğunu arttırmak için önem arz etmektedir. Otoriter yönetimin sürdürülmesinde en önemli araçlarından birisi olan basın ve yayın organlarının yoğun propagandası ile kaydedilen bu ilerleme ve yatırımlar, gerçek olmaları durumunda bile çokça abartı ve yanlış bilgiye de yer verilerek, meşruiyeti sağlamada bir araç vazifesi görmektedir. Bahsedilen performans verileri de ülkedeki kurumların da otoriter rejimin baskısı veya kontrolünde olmaları dolayısıyla çoğunlukla güvenilir değildir, ancak propaganda araçları ile halkın zihinlerindeki meşruluk algısı pekiştirilmektedir.

Meşruiyet araçlarından bir diğeri ise güvenlidir. Otoriter rejimler iktidarlarını sağlamlaştırmak veya pekiştirmek için iç ve dış güvenlik gündemleri oluşturabilmektedirler. Oluşturulan gündemlerde değinilen güvenlikle alakalı hususlar gerçeklere dayanabilecekleri gibi, iktidar tarafından oluşturulan suni gündemler de olabilmektedirler. Güvenlikle alakalı vurgulanan hususlar merkezileşmiş olan siyasi gücün daha da merkezileştirilmesi için aracı olabilir. Türü fark etmeksizin otoriter rejimlerde; yani tek adam rejimlerinde, askeri cunta yönetimlerinde veya ideoloji üzerine inşa edilen rejimlerde güvenlik, iktidarın halk üzerindeki baskıları arttırmak, halkın mobilizasyon ve ideolojik konsolidasyonunu arttırmak için bir yol olarak izlenebilmektedir. Bu amaçla iç veya dış düşman yaratmak kullanılan yöntemlerden birisidir. Ülke içerisinde iktidar veya iktidara yakın gruplarla çıkarları örtüşmeyen grup veya organizasyonların ötekileştirilmesi, terörle ilişkilendirilmesi mümkündür. Böylece söz konusu organizasyonların iktidarın çıkarlarına tehdit oluşturmalarının önüne geçilmesi ve bu grupların halk tarafından destek almalarının önüne geçilmesi amaçlanır. İç desteğin sağlanması için benzer bir yöntem de dış düşmanların ülkeye oluşturduğu tehditler aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Böylesi durumlarda iktidar dış düşmanların ülkeye oluşturdukları tehdit veya baskıları, ki bunlar askeri, siyasi veya iktisadi olabilir, gerekçe göstererek halkın kendisine verdiği desteği arttırmak için kullanılabilir. Otoriter bir rejimin yaygın basın ve yayın araçlarının büyük bir bölümünü kontrolünde tuttuğu göz önünde bulundurulursa, güvenlikle alakalı kaygıların bulunduğu durumlarda kitlelerin desteğini kazanmak için bu araçların ne büyük önem arz ettiği anlaşılabilir. İfade etmek gerekir ki hem iç düşman hem de dış düşman aracılığı ile siyasi desteğin sağlandığı veya konsolide edildiği durumlarda, ülkeye yönelik güvenlikle alakalı gerçek manada bir tehdit bulunması gerekmez, bahsedilen tehdit durumu çarpıtılarak halka yansıtılabilir yahut mevcut bir tehdit abartılabilir. Diğer bir ihtimal ise ülke içerisinde siyasi destek sağlamak ve iktidarlarının ideolojik temellerini güçlendirmek isteyen iki farklı siyasi rejimin danışıklı olarak aralarındaki ortamı gerginleştirmeleridir. Bu, otoriter rejimler tarafından, basın ve yayın araçlarının ülke içerisinde kendisine sağladığı avantajla halkın resmi ideolojiye yaklaştırılması için bir fırsat olarak görülebilir. Otoriter rejimlerin kendilerine hem ülke içerisinde hem de ülke dışında düşman oluşturmaları veya bazı başka rejimler ile danışıklı gerginlikler oluşturarak rejimlerinin devamlılığına katkıda bulunmaları geniş halk kitleleri tarafından yaygın destek sağlanmasının önemli bir yoludur. Böylesi durumlar özellikle öncesinde geniş halk desteğine ihtiyaç duyulan askeri operasyonlar, anayasa değişikliği ve genel seçimler gibi zamanlarda farklı siyasal rejimler türleri tarafından kullanılabilir.

Gilley'in ifadesine göre devletlerin meşruiyetini sağlayan üç ana başlık şunlardır; yönetim, haklar ve refah düzeyi (2006: 57). Bunlardan yönetim siyasi istikrar, genel yönetim ve ekonomik yönetim başlıklarına ayrılmaktadır. Haklar demokrasi, ifade özgürlüğü, cinsiyet eşitliği ve siyasi katılım gibi durumlardan etkilenmektedir. Sonuncusu ise refah düzeyidir. Bahsedilen bu üç ana başlık gerçekten de belirli bir devlette meşruiyetin sağlanması açısından yüksek önem arz etmektedir. Haliyle bu üç ana başlıktan birisi veya daha fazlası hakkında sıkıntı yaşayan devletler, meşruiyet sağlamak veya halkın meydan okumalarını engellemek için ellerinde kalan diğer başlıklara daha fazla önem vermektedirler. Meşruiyetin bahsedilen bu üç ana ayağından haklar konusunda vatandaşları memnun edemeyen baskıcı rejimlerin ellerinde kalan iki ana başlık yönetim ve refah düzeyidir. Belki de doğal kaynak zengini otoriter rejimlerin ayakta kalmalarını destekleyen, halkın bazı durumlara göz yummasına yol açan önemli faktörlerden birisi de bu kaynakların adil dağıtılmamasına rağmen halka da belirli oranda bir refah düzeyi sağlamasıdır. Demokratik rejimlerde vatandaşlara sağlanan önemli haklardan bazılarını vatandaşlarına sağlayamayan baskıcı rejimler bu sebeple refah düzeyi ve yönetim konularında daha dikkatli davranmak zorundadır. Bundan dolayı siyasi istikrarın sağlanması için iç ve dış meydan okumaların engellenmesi önemlidir. Bunlardan özellikle içerden gelişebilecek muhalefet hareketleri engellenmeye çalışılır, çünkü devletin doğrudan kontrol edebildiği alan burasıdır. Totaliter rejimlerde devlet sosyal medya ve basın - yayın araçlarındaki hâkimiyeti sayesinde içerideki muhalefeti kutuplaştırarak ve terörle ilişkilendirerek muhalif hareketlere katılmayı ve desteklemeyi psikolojik olarak zorlaştırmaktadır. Ekonomik olarak sıkıntıda olan veya kriz yaşayan otoriter ülkelerde de halkın gözünde meşruiyeti arttıracak diğer etkenlerin de zarar gördüğü durumlarda rejim tarafından şiddete başvurulması ihtimali artmaktadır.

Sonuç

Tarih boyunca siyasal rejimler, sahip oldukları iktidarı muhafaza etmeye çalışmışlardır. Çünkü iktidar bir kere ele geçirildikten sonra durağan biçimde devam eden bir olgu olmaktan uzaktır. Toplumda yaşanan her türlü olay iktidar biçimlerinin yeniden şekillenmesini sağlamaktadır. Yeniden şekillenen iktidar ise insanların onu farklı zamanlarda farklı algılamalarına sebep olmaktadır. Toplumda zamanla yeniden şekillenen iktidar, yönetilen insanlar tarafından bir zamanlar meşru kabul edilirken ilerleyen zamanlarda meşruiyetini kaybedebilir. İktidar tarafından meşruiyetin kaybedildiği durumlarda, yani yönetilenlerin rızasının kaybedildiği durumlarda iktidarın sahip olduğu gücü elinde tutması giderek zorlaşmaktadır. Bundan dolayıdır ki siyasal rejimler, yönettikleri insanların rızasına talip olmak zorundadır, bu, iktidarın devamlılığını sağlamanın en önemli yollarındandır. Bu bağlamda siyasal iktidarın meşruiyetini sağlamak veya sağlamlaştırmak için kullandığı araçlar; halk oylamaları, "kuruluş miti, ideoloji, personalizm, uluslararası bağlılıklar, prosedür mekanizmaları, performans" ve güvenlik olarak sıralanabilir (Soest ve Grauvogel, 2015: 6).

Bundan dolayı, otoriter olsun veya olmasın tüm siyasal rejimler bahsedilen meşruiyet araçlarına belirli ölçüde dayanmak zorundadır. Bununla birlikte, otoriter eğilimleri olan rejimlerin hemen hepsi yukarıda bahsedilen meşruiyet araçlarından birden fazlasına aktif olarak dayanmaktadır, çünkü ne kadar farklı kanaldan ve ne kadar sık üzerinde çalışılırsa halkın yöneten zümre veya kişilerin meşruiyete sahip olduğu algısı o kadar yüksek olacaktır. Otoriter rejimlerin insan hakları ve hukuk bağlamında çok fazla kusurları olduğu göz önünde bulundurulursa, insanların hükümet karşıtı hareketlere girişmelerini çeşitli yollarla baskılamaları gerektiği görülebilir. Pek tabii şiddet de halk hareketlerini sindirmek için baskıcı rejimler tarafından kullanılsa da akla ilk gelen araç değildir, çünkü her ne kadar çok imkâna sahip olursa olsun her rejim belirli bir oranda halkın desteğini sağlamak zorundadır. Halk tarafından yönetenlere meydan okuma ne denli çok olursa baskıcı hükümetlerin olası şiddet kullanımları da o kadar yükselecektir. Kullanılan şiddet ise hem ülke içerisinde hem de ülke dışında destek kaybetmeye ve meşruiyet algısının düşmesine neden olacaktır. Bu sebepler dolayısıyla baskıcı rejimler bahsedilen meşruiyet sağlama araçlarını büyük bir ustalıkla

kullanmayı kendilerine meslek edinmişlerdir. Bu alanlarda işleyen bir sisteme sahip olan baskıcı rejimlerin ise halk hareketleri tarafından yıkılma olasılıkları düşük görünmektedir.

Kaynakça

Althusser, L. (2014). İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları. (A. Tümertekin, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London/New York, NY: Verso Books).

Beetham, D. (1991). *The Legitimation of Power* (Basingstoke: Palgrave Macmillan).

Easton, D. (1975). 'A Reassessment of the Concept of Political Support', *British Journal of Political Science*, 5, 435–57.

Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar*.(I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gilley, B. (2006). The Determinants of State Legitimacy: Results for 72 Countries. *International Political Science Review / Revue Internationale de Science Politique*, 27(1), 47–71. <http://www.jstor.org/stable/20445036>

Hatipoğlu, E. (2018). Otoriter Rejimler, E. Kalaycıoğlu, D. Kağnıcıoğlu (Editörler) *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler* içinde (s. 153-166). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kışlalı, A. T. (1997). *Siyaset bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Levitsky, S. and L. A. Way (2013). 'The Durability of Revolutionary Regimes', *Journal of Democracy*, 24(3), 5–17.

Linz, J. J. (2000). *Totalitarian and Authoritarian Regimes* (Boulder, CO/London: Lynne Rienner).

Lipson, L. (1965). *The Great Issues of Politics* (Prentice- Hall, Englewood Cliffs, 3rd Edition).

Öztekin, A. & Öztekin, H. (2020). İktidarın Meşruiyeti ve Rıza Üretimi: Masallardan ve Mitlerden Kitle İletişimine Toplumsal Bilincin İnşası . *OPUS International Journal of Society Researches* , 16 (30) , 2911-2940 . DOI: 10.26466/opus.758822

Schatz, E. (2006). 'Access by Accident: Legitimacy Claims and Democracy Promotion in Authoritarian Central Asia', *International Political Science Review*, 27(3), 263–84.

von Soest, C., & Grauvogel, J. (2015). *How Do Non-Democratic Regimes Claim Legitimacy?: Comparative Insights from Post-Soviet Countries*. German Institute of Global and Area Studies (GIGA). <http://www.jstor.org/stable/resrep07607>

Weber, M. (1980). *Wirtschaft und Gesellschaft* (Tübingen: Mohr Siebeck).

Weber, M. (2004). *The Vocation Lectures* (Indianapolis, IN: Hackett Publishing).